

tum quod color. ^a Ipse est etiam corpori mensura, numerus et pondus. Unde etiam sancta Scriptura ait, *Deum omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisse* (Sap. xi, 21). Sed hic alio modo ad spiritum rationalem referri, quod in consequentibus dicendum video. Nunc vero de corpore quæ cœpi-
mus, explicemus. Sicut enim diximus non hoc esse magnum quod magnitudo, sic nec mensura quod mensurabile, nec numerus quod numerabile, nec pondus quod ponderabile. Minuitur igitur, quoniam in tota parte habet sursum et deorsum, habet dextram et sinistram, habet ante et retro. Movetur per tempus et locum, nec judicat et judicatur, partibus secatur infinite.

Age nunc videamus quid sit quod corpus vivificat et non sentificat. Melius enim cœquatum est vita, et quod accipit, et quod dat. Vita enim quæ non est minor in parte quam in toto, et non parti minori minor est, nec partem præbet majori majorem et minori minorem, non est corpus, sed spiritus. Spiritus pecoris qui non subsistit post corpus, prætermittendus est, ut ad rationalem spiritum veniamus. Igitur spiritus quantitatem non habet. Si vero longus esset aut latus, quantus rite utique diceretur. Prudenter enim secernitur et segregatur a corpore, quia quantitati non subjacet, quamvis subjaceat qualitati. Accidunt animo disciplinæ, accidit justitia et injustitia, castitas et libido. Quatuor enim sunt virtutes principales, id est, prudentia, temperantia, fortitudo et justitia. Non enim hoc est ^b anima quod prudentia, nec justus quod justitia, nec temperatus quod temperantia, nec fortis quod fortitudo. Aliud est esse animum, aliud justum animum. Cum enim dico justum animum, duo quædam intelligo: hoc enim de prudentia et temperantia et fortitudine dixerim, quia potest esse animus, ut nullatenus sit virtutibus præditus; sed si eas non habuerit, consequens est, ut vitium habeat. Colligitur enim subjectum semper esse animum aut vitium, aut virtutibus; subjectum eum esse, sicut diximus, disciplinis quæ sine eo esse non possint. Verum enim ratio numeri disciplina est. Nunquam enim erit ut quatuor et duo septem faciant,

A aut septem et tres undecim. Similiter et i culi non recipit contrarietatem. Nunquam figura circuli ex duabus aut tribus lineis quadrigona ex tribus, aut trigona ex quatuor addideris vel minueris aliquid, jam nec tri quadrigona erit, manet enim æterna et in bilis. Harum rationes disciplinarum et i sunt animo, et sine eo esse non possunt æternum esse illud in quo est, sicut illud est. Ergo immortalis est anima; et id quo semper et cernit. Sed non semper hoc cum sit secunda de se quod amittat se in tationibus, distendit se ac si per tempus cum mota; movet tamen et corpus per locum, scilicet judicat et judicatur. Vide humana quam magnum bonum sit, dum bus judicas, dum et rationi conjungeris, d veritatis sis particeps. Non enim a te dill quæ infra te sunt; et quamvis mensura i men mensura non es. Cogitationi tuæ nuptatque tuæ pondus: tu scilicet nec nui pondus es. Refer voluntatem tui amoris ad merum sine numero, de quo Psalmista dicit *pietatis ejus non est numerus* (Psal. cxl., 5); ad illam mensuram sine mensura, ad illud pondus sine pondere, a quo omnia ponderantur et mesurantur. Ipsum est summum bonum a quo facta sunt omnia corporum genera bona. Ipsum rationalium magna bona, re utique bona et magna bona summum bonum ama, simplexque bonum, id est, Pater et Filius et Spiritus sanctus. Trinitas hæc unus Deus. Et tamen sic diligendum est corpus et spiritus, secundum quod diligenda sunt, sicut quidam nobilissimus tractator sanctarum Scripturarum dixit: Quatuor ponens dilectionis regulas. Quod supra nos, quod juxta nos, quod nos, quod infra nos. Diligamus ergo illud summum bonum quod supra nos est, non loco ordinis, sed nature, quia non potest cœquari creatura creatori. Solus enim Filius cœquatur Patri, similiter et Spiritus sanctus: quia non sunt creatura, sed inter eos una natura. Hæc quæ brevi sermone digessimus, supposita figura demonstrat.

Deus	}	Summum bonum sine qualitate.	}	Magnum bonum cum qualitate.	}	Bonum cum qualitate et quantitate.
	}	Movetur sine tempore et loco.	}	Movetur in tempore, sine loco.	}	Movetur localiter et temporaliter.
	}	Judicat et non judicatur.	}	Judicat et judicatur.	}	Nec judicat et judicatur.

^a Forte ipsi ... corpori.

^b Al., animi.

MAMERTINI CLAUDIANI

† PRESBYTERI VIENNENSIS

EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA PRIMA.

CLAUDIANUS SIDONIO PAPÆ salutem.

• Si possibile factu esset, ut te dominum meum

D vel aliquoties aliquantulum convenirem, non unde de quorumpiam personarum aut voluntates aut necessitates inquirerem, sed quæ in rem debiti mei

• Hæc Claudiani epistola est secunda inter Sidonianas, lib. iv.

esse possent. Quippe revisionis potestas, ac miseris perinde causis intercluditur. scribendi facultas aut raro idonea suppenecc suppetit. Ista hæc eadem remissibilitate, tute judicaris. Porro autem quod scriptis vestris alii impartuntur, qui id ambiunt, quam egomet forsitan nec mempius; non arbitror amicitie legibus immitti. Illud etiam non dolenter saxo tacitod libellos illos quos tuo nomine nobilitariuis, nullo unquam impartivisti rescripto. um forte non suppetit, quod tute modicum admodum impendas amicitie. Ecquo tam patu unquam uspiamve implicabere, quin aliorum commoda revergat? Cum precatuicas, eundem non modo amicis, sed ignotis oncilias. Cum Scripturarum celestium mynaris, quo te studiosius imbuis, eo doctri-eris copiosius infundis. Cum tuas opes in pum prodigis, tibi quidem maxime, sed ue consultam facis. Proinde nihil videliceto nihil est tam infecundum actionum mium, quod tibi uni soli tantum, et non

alio quoque multis tecum uberiorem fructum ferat. Nulla ergo cujusquam præpedimenti occasio prætendi vel falso potest, cur egomet specialis atque intimus tuis nihil a speciali meo fructiferam, a quo ignoti quoque multum capiant plurimi. Sed, uti ego autumo, juxta formam evangelici largitoris, quod non das amico esurienti, dabis improbo pulsatori. Porro si etiam nunc solito obdureris, faxim egomet quod te te poeniteat: quoniam si peccaris ultra reticendo, ego protinus ulciscar scribendo. Porro enim ambiguo caret, tam te puniendum scripto meo, quam punior egomet silentio tuo. Vale.

^a SIDONIUS CLAUDIANO suo salutem.

Committi, domine major, in necessitudinis jura prontias, cur quod ad salve tibi debitum spectat, a stylo et pugillaribus diu tempereim, quodque deinceps nullas viantum volas me papyrus oneraverit, quæ vos cuku sedule sospitatis impertiat. Præter æquum ista conjectas, si reare quemquam mortalium (cui tamen sermocinari latialiter cordi est) non pavere, cum in examen aurium tuarum, quippe scriptus adducitur: tuarum inquam aurium quarum peritiæ, si me decursorum ad hoc ævi temporum prærogativa non obruat, nec Frontonianæ gravitatis, aut ponderis Apuleiani flumen æquiparem: cui Varrones, vel Atacimus, vel Terentius, Plinii, vel avunculus, vel Secundus, compositi impræsentiarum rusticabantur. Astipulatur judicio meo volumen illud quod tute *super statu animæ* rerum verborumque scientia divitissimus propalavisti. In quo dum ad meum nomen procæmariis, hoc manus potissimum cepi, ut mea fama personæ, quam operæ pretium non erat, librorum suorum titulis inclarescere, tuorum beneficio perpetuaretur. At quod Deus magne,

^a Hæc vero est tertia ejusdem libri IV, qua Sidonius præcedenti respondet.

quantumque opus illud est, materia clausum, declinatione conspicuum, propositione obstructum, disputati one reseratum, et quanquam propter hamata syllogismorum puncta tribulosum, vernantis tamen eloquii flore ^b mellitum. Novâ ibi verba quia vetusta: quibusque collatus merito etiam antiquarum litterarum stylus antiquaretur: quodque pretiosius, tota illa dictio sic cæsuratim succincta quod profluens: quam rebus amplam strictamque sententiis, sentias plus docere quam dicere. Denique et quondam nec injuria, hæc principalis facundia computabatur, cui paucis multa cohibenti, curâ fuit causam potius implere quam paginam. At vero in libris tuis jam illud quale est, quod et teneritudinem quanquam continuata maturitas admittit, interseritque tempestivam censura dulcedinem, ut lectoris intentionem per eventilata disciplinarum philosophiæ membra lassatam repente voluptuosis excessibus quasi quibusdam pelagi sui portibus foveat. O liber multifariam pollens! o eloquium non exilis, sed subtilis ingenii! quod nec per scaturigines hyperbolicas intumescit, nec per tapinomata depressa tenuatur. Ad hoc unica singularisque doctrina, et in diversarum rerum assertionem monstrabilis, cui moris est de singulis artibus cum singulis artificibus philosophari, quæque si fors exigit, tenere non abnuit cum Orpheo plectrum, cum Æsculapio baculum, cum Archimeda radium, cum Euphrate horoscopium, cum Perdice circum, cum Vitruvio perpendiculum; quæque nunquam investigare destiterit, cum Thalete tempora, cum Atlante sidera, cum Zeto pondera, cum Chrysippo numeros, cum Euclide mensuras. Ad extremum nemo sæculo meo quæ voluit, affirmare sic valuit. Siquidem dum se adversus eum quem contra loquitur, exsertat, morum ac studiorum linguæ utriusque symbolam jure sibi vindicat. Sentit ut Pythagoras, dividit ut Socrates, explicat ut Plato, implicat ut Aristoteles, ut Eschines blanditur, ut Demosthenes irascitur, vernat ut Hortensius, ut Cethegus, incitat ut Curio, moratur ut Fabius, simulat ut Crassus, dissimulat ut Cæsar, suadet ut Cato, dissuadet ut Appius, persuadet ut Tullius. Jam si ad sacrosanctos Patres pro comparatione veniatur, instruit ut Hieronymus, destruit ut Lactantius, astruit ut Augustinus, attollitur ut Hilarius, submittitur ut Joannes, ut Basilius corripit, ut Gregorius consolatur, ut Orosius affluit, ut Rufinus stringitur, ut Eusebius narrat, ut Eucherius sollicitat, ut Paulinus provocat, ut Ambrosius perseverat. Jam vero de *Hymno* tuo si percunctere quid sentiam, comicus est, copiosus, dolcis, elatus; et quoslibet lyricos dithyrambos amœnitate poetica et historica veritate supereminet. Idque tuum in illo peculiare, quod servatis metrorum pedibus, pedum syllabis, syllabarumque naturis intra spatii sui terminum, verba diu versus pauper includit: nec arctati carminis brevitatis longitudo phalerati sermonis eliminat. Ita tibi facile

^b In aliquibus libris *mollitum*.

factu est miuutis trochæis, minutoribusque pyrrichæis, non solum molossicas anapæsticasque ternarias, sed epitritorum etiam pæonumque quaternas supervenire juncturas. Excrescit amplitudo proloqui angustias regulares, et tanquam parvo auro grandis gemina vix capitur: emicatque ut equi potentis animositas, cui fremeati si inter tesqua vel confraga frenorum lege teneatur, intelligis non tam cursum deesse quam campum. Quid multis? arbitro me in utroque genere dicendi, nec Athenæ sic Atticæ, nec Musæ sic musicæ judicabuntur, si modo mihi vel censendi copiam desidia longior non ademit. Nam dum impactæ professionis obtentu novum scribendi morem gradatim appeto, et veterem saltuatim dedisco; de bono oratore nil amplius habeo quam quod malus poeta plus esse cœpi. Proin, quæso, delicti hujus mihi gratiam facias, quod aliquantisper mei memins, arentem venulam rarius flumini tuo misceo. Tuam tubam totus qua patet orbis jure venerabitur: quam constat geminata felicitate cecinisse, quando nec æmulum reperit, nec æqualem, cum pridem aures et ora populorum, me etiam circumferente, pervagaretur. Nobis autem grandis audacia, si vel apud municipales et cathedrarios oratores, aut forenses rabulas garriamus: qui etiam cum perorant (salva pace potiorum), turba numerosior, illitteratissimis litteris vacant. Nam te, cui seu liberum seu ligatum placeat alternare sermonem, intonare ambifariam suppetit, pauci quos æquus amavit a Juppiter, imitantur. Vale.

b EPISTOLA ALTERA.

Doctissimo viro c SAPAUDO rhétori CLAUDIANUS.

Disciplinarum omnium atque artium magistra Græcia idcirco maxime nobilibus studiis provecta est atque orbem pene totum multiplicibus complexa doctrinis, quoniam nemo illic omnium fuit qui quidquam bonæ frugis ferret cui non par merito honos siet. Hinc nonnulli mortales naturam pene supergressi mortalium, extentis usquequaque excellentium ingeniorum viribus, infatigabilibus curis rerum abdita rimantes, repositas originalium primordiorum causas et temporaliter fluctuantium substantiarum præfixos terminos indage et arte complexi, non modo intra mundanum sed super cœlestem etiam introiere secretum. Quod mihi impræsentiarum usus est dicere, quoniam honarum artium jam inde a proavorum nostrorum sæculis facta jactura, et animi cultum despuens, quo solo præstat pecudi gens humana, deliciis et divitiis serviens ignaviæ et inscitæ famula, d pessum porro dedit cum doctrina virtutem. Nam quod non modo ad innovandum quippiam, sed ne ad dediacendum quidem absque te uno disciplinæ nobilis ullus aspirat, negligentæ id humanæ ascribimus a naturæ? Si malum isthoc naturæ vitio vertimus nunquidnam a genere humano differre dici potest genus

A humanum, aut ingenia eadem non sunt quæ fuere prius, aut Cicero sui sæculi summus orator nata secum bona accepto habuit, et non magis parvi pendens domestica et civica, ad usque Græciam capessendæ opulentioris scientiæ gratia peregrinatus est, aut forsitan Platon apex culmenque philosophiæ privo naturæ bono contentus, post Socratis dogmata angustiora credens Græciam doctrinarum quam esse virtutum, non usque ad Ægyptum et ad usque Bragmanos Indorum et ad usque Pythagoricarum doctrinarum per hæredes indefessus rerum scrutator accessit? Taceo ceteros, quia nec tempus nec opus hujusce rei capax est. Unum illud procul ambiguo dixerim, nostro sæculo non ingenia deesse, sed studia. Quorum egomet studiorum quasi quamdam mortem flebili B velut epitaphio tumularem, nisi tute eadem venerabili professione, laudabili solertia, acri ingenio, profuente eloquio resuscitavisses. Quod equidem bonum eo admirabilius est mihi quo desperatum fuit. Video enim os Romanum, non modo negligentæ, sed pudori esse Romanis, grammaticam uti quamdam barbaram barbarismi et solæcismi pugno et calce propelli, dialecticam tanquam Amazonem stricto decertaturam gladio formidari, rhetoricam ac si grandem dominam in angusto non recipi, musicam vero et geometricam, atque arithmetica tres quasi furias despui; post hæc philosophiam atque uti quoddam ominosum bestiale numerari. Sed hæc in laudem tuam suggestui sunt; quia si multi quorum tu es studiorum forent, futurus eras scilicet, etsi non omnium potior, unus ex multis. Hinc C vero, procul injuria, cæterorum penes Galliam nostram professionis tuæ par unus et solus es. Neque dictum istuc aut assentationi aut adulationi detur. Nequaquam profecto vel egomet adulari possum, vel tu indiges falso laudari. Sed erui atque avelli in dixa animo meo nequit declamationum tuarum suavitas mixta virtute, Attici more mellis, cui suapte natura indita sunt medela, fortitudo, dulcedo, quod in Ilybæ jugis volucris atque opifex apicula cœlitus deciduum haustu capiens fabrefactis manso florigeris infundit, filiorumque fabricatrix virginitatis suæ fetaram alit atque imbuat ubere favorum: ita tu scilicet e summis auctoribus velut e magnis montibus doctiora queque velut thymia e fragrantia et fecundiora veluti quædam florida præcerpens, quos ingenii melle repleas, D eloquentiæ conficis favos, e quibus item discipulorum tibimet velut filiorum numerositas dilecta formatur; quæ Græcarum quoque disciplinarum nectare imbuta, ac si melle Attico pasta, ut occeperit pennis strepere, eloquentiæ favos et ipsa conficiet. Modo tu fac memineris docendi munus tibi a proavis et citra hæreditarium fore, eoque copiosius te anniti oportere scientiæ, quo multiplex in te a majoribus profecta tuis doctrina confluit. Admonitus quoque sis oportet Viennensis urbis nobilitatis antiquæ, cujus tu civis

a Incommode, ut videtur, deest hæc vox in præclara editione Sirmondiana.

b Exstat hæc epistola inter *Miscellanea Baluzii*, tom. VI, pagg. 535-538.

c Huic Sapaudo inscribitur epistola decima Sidonii lib. v.

d Baluz., *passum*.

e Baluz., *fragrantia*.

et doctor non otio duplex debitum solves, a quo bifariam quaeritur vel patribus respondere vel patrie. Illud jam in fine sermonis perquam familiariter quaeso, ut spreto novitiarum ratiuncularum puerilibus nugis, nullam lectitandis his tempus insumas, a quasdam resonantium sermunculorum taureas rotant, et oratoriam fortitudinem plaudentibus concinentiis evirant. Nævius et Plautus tibi ad elegantiam, Cato ad gravitatem, Varro ad peritiam, Gracchus ad acrimo-

niam, Chrysippus ad disciplinam, Fronto ad pompam, Cicero ad eloquentiam capessendam usui sint. Quisquis enim recentiorum aliquid dignum memoria scriptitavit, non et ipse novitios legit. Illi ergo revertitandi memoriaeque mandandi sunt, de quibus isti potuere proficere quos miramur. Isthoc ego tamen amicitiae testimonium aliquo forsitan plusculum familiariter intuli. Sed benivolentiae tuae verita impertiet amoris audaciam.

^a Forte *quæ dum*, Atque ita legit Fabricius *Bibl. med.* tom. I, pag. 1078.

MAMERTI CLAUDIANI

PRESBYTERI VIENNENSIS

HYMNUS DE PASSIONE DOMINI.

Pange lingua gloriosi praelium certaminis,
Et super crucis tropæo dic triumphum nobilem :
Qualiter redemptor orbis immolatus vicerit.
De parentis protoplasti fraude ^a factor condolens,
Quando pomi noxialis ^b morsu morte corrui,
Ipse lignam tunc notavit, damna ligni ut solveret.
Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat,
Multiformis proditoris arte ut artem falleret,
Et medelam ferret inde, hostis unde læserat.
Quando venit ergo sacri plenitudo temporis,
Missus est ab arce Patris natus, orbis conditor,
Atque ventre virginali carne factus prodiit,
Vagit infans inter arcta conditus præsepia,
Membra pannis involuta virgo mater alligat;
Et pedes, manusque, crura, stricta cingit fascia.
Lustra sex qui jam ^c peracta, tempus implens corporis

B Se volente natus ad hoc passioni deditus,
Agnus in crucis levatur immolandus stipite.
Hic acetum, fel, arundo, sputa, clavi, lancea,
Mite corpus perforatur : sanguis unda profluit.
Terra, pontus, astra mundus quo lavantur flumine
Crux fidelis inter omnes arbor una nobilis :
Nulla talem silva profert fronde, flore, germine.
Dulce lignum, ^d dulce signum, dulce pondus sustinet.
Flecte ramos arbor alta, tensa laxa viscera,
Et rigor lentescat ille quem dedit nativitas,
Ut superni membra regis miti tendas stipite.
Sola digna tu fuisti ferre pretium sæculi,
Atque portum præparare nauta mundo naufrago,
Quem sacer cruor perunxit, fusus agni corpore.

^a Al. *facta*.

^b Al. *morsu in mortem*.

^c Al. *per acta*.

^d Al. *dulces clavos. Et mox sustinens*.

CARMINA DUBIÆ AUCTORITATIS.

(Ex Collectione Pisaurensi.)

CONTRA POSTAS VANOS CARMEN.

Jam mihi polliceor sacris tua carmina libris
Condere, teque Dei flammatum nomine Christi,
Ora soluturum summo facunda parenti :
Incipe divinis tantum dare pectora rebus,
Subrectosque Deo sensus attollere terra :
Mox oculis cælo nova lux oriatur aperto,
Intrabitque sacer tacito per aperta meatu
Spiritus, et læto quatiet tua viscera flatu.
Eia age, tende chelym, et secundum concute pectus,
Magna movens abeat solitis impensa facultas
Carminibus, major rerum tibi nascitur ordo.
Non modo judicium Paridis, nec bella gigantum
Falsa canis : fuerit puerili ludus in ævo
Iste tuus, quondam decernerunt ludicra parvum :
Nunc animis gravior, quantum provectionis annis
Aspernare velis maturo corde camenas,
Et qualem castis jam congrua moribus ætas,
Atque tui specimen venerabile postulat oris,

C Suspice materiam, et divinos concipe sensus.
Si decus e falsis aliquod nomenque tulisti,
De vacuis magnum rebus, cum licta vetustis
Carminibus caneres, vel cum terrena referres
Gesta triumphantum laudans insignia regum,
Non equidem ex illis tu laudem sumere dignus,
Quos magis ornabas opulenti munere verbi :
Quanto major ab his crescet tibi gloria cæptis,
In quibus et linguam exercens, mentem quoque san-
ctam
Erudiens, laudemque simul vitamque capesses :
Dumque legis catus, et scribis miracula summi
Vera Dei, propior disces et carior ipsi
Esse Deo : quem dum credens miraris, amare
Incipies, et amando recte illabere Christo.
Hactenus illa tuæ vanæ tuba vocis in usus
Personuit vanos, modo celsior intonat actus.
Nosce magis causas rerum et primordia mundi.
Ne vagus innumeros Epicuri somnia mundos,
Quos atomis demens per inane parentibus edit,